

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-11-87-37>

УДК 336.72

Майборода Д.Ю.

Київський національний торговельно-економічний університет

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОРПОРАЦІЇ В МІЖНАРОДНОМУ БІЗНЕСІ

Анотація. У статті розглянуто основні етапи розвитку транснаціональних корпорацій та визначено основні чинники, що впливали на процеси транснаціоналізації у різні періоди. Визначено вплив ТНК на міжнародну економіку та економіку окремої країни. Висвітлено основні пріоритетні стратегії подальшого розвитку транснаціоналізації економіки світу. Також обґрунтовано причини та умови транснаціоналізації, досліджено особливості ролі ТНК у міжнародному бізнесі. Проаналізовано напрямки та заходи щодо підвищення ефективності діяльності транснаціональних корпорацій та досліджено теоретичні та методичні підходи щодо підвищення ефективності міжнародної діяльності транснаціональних корпорацій. Визначено роль та значення транснаціональних корпорацій у системі міжнародного бізнесу.

Ключові слова: глобалізація, транснаціональні корпорації, транснаціоналізація, конкурентні переваги, приймаючі країни, регулювання транснаціональних корпорацій.

Maiboroda Dmitry

Kyiv National University of Trade and Economics

TRANSNATIONAL CORPORATIONS IN INTERNATIONAL BUSINESS

Summary. One of the main features of modern development is the intensification of globalization processes, which are objective in nature and are the result of the evolution of the world economy. On today the global development of international economic relations contributes to the process of their transnationalization. Undoubtedly, multinational corporations play an important role in the world economy, as they are the monopoly carriers of foreign direct investment and innovation potential. TNCs are a kind of engine of globalization of the economy, which contributes to the disappearance of trade barriers, improvement of information and communication technologies, the development of market relations. This explains the relevance of the chosen topic, because entering international economic markets must be accompanied by a series of carefully considered measures that will take into account not only the interests of the company, but also the peculiarities of the international environment. The article considers the main stages of development of transnational corporations and identifies the main factors that influenced the processes of transnationalization in different periods. The influence of TNCs on the international economy and the economy of an individual country is determined. The main priority strategies for further development of transnationalization of the world economy are highlighted. The reasons and conditions of transnationalization are also substantiated, the peculiarities of the role of TNCs in international business are investigated. The directions and measures on increase of efficiency of activity of transnational corporations and are analyzed theoretical and methodical approaches to increase the efficiency of international activities of transnational corporations are studied. The role and significance of transnational corporations in the system of international business are determined.

Keywords: globalization, transnational corporations, transnationalization, competitive advantages, host countries, regulation of transnational corporations.

Постановка проблеми. В сучасних умовах існує велике різноманіття умов, факторів успішного функціонування транснаціональних компаній, які необхідно компаніям враховувати та з найбільшою точністю використовувати як конкурентні переваги на міжнародному ринку. Внаслідок цього, так як кожна країна має власні особливості та характеристики, утворюється глобальне середовище, яке впливає на діяльність кожного суб'єкта міжнародних економічних відносин та постійно коригує напрямки здійснення даних дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як відомо, на сучасному етапі економічного розвитку головними суб'єктами інвестування, торгівлі та надання послуг виступають ТНК. Тому що ТНК мають у своєму розпорядженні набір інструментів управління та виробництва, пристосовуючись до того середовища в якому їм потрібно отримувати вигоди та зменшувати ризики до мінімуму. І тому внаслідок зростання генерації нових ідей, інновацій компаніям слід ретельно співставляти усі переваги та недоліки від розміщення власних фінансових ресурсів, так як вони є основною ліквідною формою оборотних активів.

Також ТНК, як цілій залежній системі, необхідно враховувати не тільки середовище певної країни в розрізі економічному, але брати до уваги в своїй діяльності також політичні, екологічні та культурні аспекти глобального середовища. Тому звідси впливає актуальність даного дослідження та необхідність у ретельному та глибокому вивченні цього питання.

Розробкою та дослідженням взаємодії міжнародного бізнеса та транснаціоналізації економіки, зокрема й діяльності ТНК займалися багато зарубіжних та вітчизняних вчених таких як: Архіпова К., Лимонова Е., Мадараш О., Нікітіна Т., Пазиніч О., Радченко О., Скавронська І., Чернова О., Шавлюк О. та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Дані дослідження є цікавими, ґрунтовними в розрізі прийняття найоптимальніших управлінських рішень щодо здійснення ТНК конкурентоспроможного виробництва, інвестування та культурної оцінки приймаючої країни. Розкриваються основні характеристики новизни в менеджменті ТНК, створення сучасної організаційної структури системи підприємств, а

також досліджується глобальне середовище, яке безпосередньо впливає на вибір та розташування об'єкту міжнародного інвестування ТНК.

Але в умовах постійних змін та коливань на світовому фінансовому ринку перед ТНК виникають нові виклики глобальної спільноти, змінюється попит і пропозиція на товари та послуги ТНК, що вимагає від них постійної адаптації до нових умов. Внаслідок цього і виникає необхідність у більш детальному та глибокому вивченні питання щодо взаємодії ТНК та глобального середовища впливу та місця серед міжнародних бізнес-процесів.

Формулювання цілей статті. Головною метою статті є проведення аналізу становлення та діяльності транснаціональних компаній в міжнародному бізнесі. Відповідно до зазначеної мети в статті були поставлені наступні завдання:

- визначити роль та значення транснаціональних корпорацій міжнародного бізнесу;
- дослідити участь підрозділу ТНК у міжнародному бізнесі;
- обґрунтувати напрямки та заходи підвищення ефективності транснаціональних корпорацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі посилення глобалізації і транснаціоналізації господарського життя відбулося значне зростання міжнародного виробництва, яке охоплює майже всі країни світу, характеризується різними видами економічної діяльності, об'єднує різноманітні за своїм походженням ресурси. Рушійною силою системи міжнародного виробництва виступають транснаціональні корпорації (ТНК), які перетворилися в важливий фактор світового відтворювального процесу. Саме вони відіграють провідну роль в інтернаціоналізації виробництва, розширенні та поглибленні виробничих зв'язків між підприємствами різних країн.

Розвиток системи міжнародного виробництва ТНК пов'язаний не тільки з традиційними ланцюгами створення вартості як формування системи філій, а й з іншими формами міжнародного співробітництва, зокрема з неакціонерними формами операцій. Ці форми операцій збільшують кількість учасників системи міжнародного виробництва, модифікують характер виробничих зв'язків в цій системі.

Корпорації називають багатонаціональними, транснаціональними, планетарними, глобальними, світовими, міжнаціональними, супернаціональними, наднаціональними, інтернаціональними, міжнародними та ін. Таке різноманіття термінології частково пояснюється тим, що при аналізі діяльності корпорацій для їх характеристики використовуються різні критерії як кількісного, так і якісного порядку. Крім того, західні вчені, прагнучи підкреслити той чи інший аспект діяльності корпорацій, використовують визначення, яке концентрує увагу на обраному аспекті аналізу. Однак практично у всіх визначеннях транснаціональні корпорації розглядаються як корпорації, які здійснюють діяльність міжнародного характеру і, отже, є суб'єктами міжнародних економічних відносин.

З початком процесу економічної глобалізації пов'язана активізація міжнародного бізнесу компаній. Міжнародний бізнес – це встановлення і розвиток стійких, довгострокових виробничих, науко-

во-технічних, фінансових та комерційних зв'язків між підприємствами різних країн [3, с. 102–103].

Історія розвитку транснаціональних корпорацій бере свій початок зі створення у 1600 р. англійської компанії «East India Company», проте стрімкого розвитку процеси транснаціоналізації почали набувати наприкінці XIX ст. Це обумовлено тим, що до кінця XIX ст. у світі переважало місцеве виробництво. Приблизно 90% всіх товарів і послуг вироблялося на базі місцевих сировини і матеріалів, і в тих же межах реалізовувалася переважна частина виробленої продукції [4, с. 24–25].

Транснаціоналізація світової економіки почалася з формування інформаційного суспільства і переходу до постіндустріального типу економічного господарювання. Протягом декількох останніх десятиліть спостерігається процес глобалізації та інтеграції, як політико-економічної, так і культурної. Відповідні зміни характерним чином залишають свій слід переважно в сфері економіки. Основою цих змін є державний і науково-технічний вплив в питаннях формування і розвитку міжнародної взаємодії і співпраці. Процеси транснаціоналізації та глобалізації світової економіки визначили напрямки розвитку економіки другої половини XX століття, стимулювали її зростання і взяли її під контроль [1; 7].

Перехід капіталу з країн з його надлишком до країн з нестачею капіталу, де, однак, є інші чинники виробництва, обумовлює процес транснаціоналізації економіки. Він є лише складовою поняття глобалізації, концентрує увагу лише на закріплених в своєму статусі бізнес-процесів, які протікають: діяльності транснаціональних компаній (ТНК) по всьому світу.

Транснаціональні корпорації – це підприємства і організації, які є власниками, в повній мірі розпоряджаються капіталом і іншими виробничими факторами поза межами країни базування головного офісу. Економісти визначають ряд ознак, що характеризують підприємство як ТНК:

- філії і дочірні компанії базуються не менш ніж в 6 країнах;
- мінімальний оборот підприємства становить 1 млрд дол. США;
- 25% – мінімальна частка зарубіжних активів в загальній вартості активів організації;
- мінімальний обсяг обороту з зовнішнього ринку становить 25% від загального обороту компанії [5].

Держава сприяє розвитку транснаціональних корпорацій, допомагає розширити ринок збуту продукції, а в деяких випадках навіть лобює їхні інтереси. Так як ТНК служать структурною складовою відкритої економіки держави, локомотивом розвитку, вони активізують економіку держави, підвищуючи конкурентоспроможність країни на світовій арені в цілому.

Важливою перевагою якою володіють ТНК: вони здатні розраховувати і враховувати потреби глобального ринку, а також формувати попит на власний продукт до початку його випуску.

Основними причинами розвитку транснаціональних компаній є:

- розвиток міжнародної валютної системи;
- глобалізація;
- розвиток телекомунікацій фінансового ринку і «популяризація» цінних паперів;
- лібералізація світової економіки.

На сьогоднішній день транснаціональні корпорації (ТНК) є важливим елементом розвитку світової економіки і міжнародних економічних відносин. ТНК сприяють загостренню міжнародної конкуренції і поглиблення міжнародного поділу праці.

Основний етап розвитку ТНК починається в п'ятдесятих роках ХХ ст., чому сприяє лібералізація міжнародних економічних зв'язків, зростаючий світовий споживчий попит. На сьогоднішній день під контролем ТНК знаходиться 90% світового ринку пшениці, кави, кукурудзи, лісо-матеріалів, тютюну та залізної руди; 85% – ринок чаю і олова, 75% – сирової нафти, каучук і банани.

Іноземний капітал вже давно став частиною процесу відтворення приймаючої сторони. В сучасних умовах країни схвалюють діяльність ТНК на своїй території.

У 2017 році до світового рейтингу "Fortune Global 500", що проводиться журналом "Fortune" увійшли наступні ТНК:

- Sinoproc Group (Китай, нафта) оборот – \$ 267,518 млрд.;
- China National Petroleum (Китай, нафта) – \$ 262,573 млрд.;
- Toyota Motor (Японія, автомобілебудування) – \$ 254,694 млрд.;
- Volkswagen (Німеччина, автомобілебудування) – \$ 240,264 млрд.;
- Royal Dutch Shell (Нідерланди, нафта) – \$ 240,003 млрд.;
- Berkshire Hathaway (США, холдинг) – \$ 223,604 млрд.;
- Apple (США, електроніка) – \$ 215,639 млрд.;
- Exxon Mobil (США, нафта) – \$ 205,004 млрд.;
- McKesson (США, фармацевтика) – \$ 198,533 млрд.;
- BP (Великобританія, нафта) – \$ 186,606 млрд.;
- UnitedHealth Group (США, медичне страхування) – \$ 184,840 млрд.;
- CVS Health (США, фармацевтика) – \$ 177,526 млрд.;
- Samsung Electronics (Південна Корея, електроніка) – \$ 173,957 млрд.;
- Glencore (Швейцарія, торгівля) – \$ 173,883 млрд.;
- Daimler (Німеччина, автомобілебудування) – \$ 169,483 млрд.;
- General Motors (США, автомобілебудування) – \$ 166,380 млрд.;
- AT&T (США, телекомунікації) – \$ 163,786 млрд.;
- EXOR Group (Італія, інвестиції) – \$ 154,894 млрд [2].

Майже всі найбільші ТНК по національній приналежності відносяться до країн «Триади»: США, ЄС, Японія. В останні роки активізують свою діяльність на світовому ринку ТНК такі країни як Китай, Індія, Бразилія, Аргентина, Корея та ін. В основному діяльність формується в електронній та електротехнічній промисловості, паливно-енергетичному секторі, хімічній і фармацевтичній промисловості, автомобілебудування.

Якісною рисою сучасних ТНК є їх розвиток у внутрішній корпоративній структурі різних форм міжнародного поділу праці – предметної, подетальної та поопераційної (технологічної) спеціалізації. Але ТНК не просто переносять частину виробничого процесу в іншу країну, а розширюють виробництво деталей і напівфабрика-

тів на підприємствах, які обслуговують регіони і континенти. Збирання головних виробів наближено до ринків збуту з урахуванням специфіки і запитів місцевого споживача.

Водночас, перелічуючи переваги ТНК, необхідно виділити й недоліки негативного впливу транснаціональних корпорацій. Так, завдяки своїй стратегії глобальних операцій, потужності та великому фінансовому і політичному впливу, ТНК здійснюють стратегію довгострокової максимізації прибутків, тобто відмовляються від короткострокових вигод для зміцнення ринкових позицій у майбутньому і забезпечення стабільного прибутку на тривалу перспективу. При цьому, ТНК прагнуть максимізації прибутків за рахунок ренти і монополістичних переваг у певних країнах, інколи використовуючи навіть бюджетні фонди держав свого походження для експансії. Таким ТНК важливий доступ до сировинних ресурсів і транспортних систем приймаючої країни. Це призводить до того, що:

- на внутрішньому ринку цих країн ТНК створюють потужну конкуренцію місцевим компаніям, не даючи їм розвиватися;
- вільні переміщення фінансового капіталу ТНК можуть підірвати стабільність національних валют і створити загрозу для національної безпеки країн, що розвиваються;
- ТНК, маючи свій інтерес у країні, здатні насаджувати ідеологію, яка суперечить інтересам розвитку національного бізнесу і пригнічувати розвиток національно
- державних інтересів країни.

Крім того, економічна потужність ТНК може стати джерелом прихованих конфліктів з тими державами, на території яких здійснюється їх діяльність. Інтереси ТНК стоять за війнами та державними переворотами у країнах Близького і Середнього Сходу, Латинської Америки, за змінами урядів у Європі й Азії. ТНК лобіюють інтереси окремих державних високопосадовців або цілих політичних партій, підтримують формування економічних інтеграцій різних рівнів, можуть займатися хабарництвом.

Стратегічний розвиток ТНК в сучасному світі багатоваріантний, проте він, безумовно, націлений на успішне подолання невизначеності бізнес-середовища, максимальне зниження витрат з огляду на загострення конкуренції і збільшення вартості інновацій, а також досягнення оперативної гнучкості. При цьому важливо відзначити, що загальносвітові стратегії ТНК реалізуються за умови сприятливого національного режиму для прямих іноземних інвестицій.

У процесі виходу на нові ринки міжнародна корпорація стикається з необхідністю робити вибір на користь глобальної інтеграції або високої швидкості реакції на цих ринках. У першому випадку материнська компанія використовує стандартні централізовані процедури в структурних підрозділах, в другому – надає їм відносну автономію.

Сукупність факторів, які впливають на вибір типу глобальної стратегії ТНК, включає таким чином дві групи:

- фактори, що обумовлюють вибір глобальної інтеграції ТНК;
- фактори, що вимагають швидкої реакції на місцевий попит.

Система чинників, які сприяють вибору глобальної інтеграції, отримала назву «тиск щодо глобалізації». Ці фактори можна розділити на дві групи: фактори, які сприяють розширенню, і фактори, пов'язані зі специфікою галузі.

Перша група складається з лібералізації торгівлі, наявності глобальних фінансових послуг і ринків капіталів, успіхів в технології комунікацій.

До факторів, пов'язаних зі специфікою галузі, належать універсальні потреби споживачів, глобальні споживачі, глобальні конкуренти, висока інтенсивність інвестицій, необхідність зменшення ціни.

Система чинників, які вимагають швидкої реакції на місцевий попит, має назву «тиск щодо локалізації».

Необхідність чутливого реагування на місцевий попит вимагає від ТНК диференціювати свою товарну пропозицію і маркетингову стратегію в різних країнах, щоб пристосуватися до різноманітних потреб, визначених національними відмінностями в споживчих перевагах і смаках, каналам розподілу, практиці бізнесу, конкурентних умов, політиці уряду і ін.

Залежно від дії тиску щодо локалізації та глобалізації і на основі моделей міжнародного менеджменту ТНК обирають одну з чотирьох стратегій глобальної діяльності: глобальну, міжнародну, мультиринкову або транснаціональну.

На сьогоднішній день важливим є питання впливу ТНК на економічну систему України. Найпривабливішими галузями економіки для іноземних ТНК є харчова і видобувна промисловість, сільське господарство, страхова, фінансова й торговельна сфери. Однією з умов привабливості і діяльності ТНК є наявність важливих чинників зростання виробництва: природних ресурсів, дешевої та якісної робочої сили, розвинутої регіональної транспортної інфраструктури тощо [6].

Побудова взаємовідносин ТНК з державою, що приймає повинно враховувати наступні рекомендації:

- 1) уряду країни необхідно оцінювати як позитивні, так і негативні наслідки діяльності ТНК;
- 2) регулятивні документи щодо ТНК необхідно розробляти з урахуванням національних ін-

тересів країни; 3) участь ТНК в розробці спільної взаємовигідної економічної політики є більш ефективним засобом налагодження відносин країни з ТНК, ніж протекціоністська політика;

4) ТНК можуть допомогти у залученні іноземного капіталу. Це дозволить зменшити безробіття в країні, що її приймає;

5) необхідно зважено підходити до напрямів інвестиційної активності ТНК в приймаючій країні, заохочуючи приплив іноземних інвестицій в пріоритетні для національної економіки області;

6) всі відносини з іноземними інвесторами ТНК повинні бути чітко прописані в міжнародних угодах і нормативно-правових актах приймаючої країни: ТНК насамперед керується власною вигодою, а вже потім пристосовується до вимог держави.

Висновки з даного дослідження. Сучасні ТНК, роблячи усе більший вплив на міжнародні економічні відносини і світову економіку в цілому, стають найважливішими економічними суб'єктами в світовій системі господарювання.

По-перше, ТНК грає вирішальну роль в організації виробництва, обміну, розподілу капіталів, товарів, послуг, технологій, розміщенні продуктивних сил, світовому поділі праці і визначенні умов конкуренції.

По-друге, ТНК належать найбільш сучасні і великі підприємства, що мають значну частку виробництва. На них припадає понад 1/3 світового ВВП, до половини промислового виробництва, 2/3 обсягу торгівлі і близько 4/5 патентів і ліцензій на нову техніку, технологій, досліджень та розробок.

Основну перевагу в своїй діяльності ТНК віддають новим перспективним галузям промисловості, що швидко розвиваються. Сьогодні до них можна віднести електронну промисловість, біотехнології, телекомунікації, інформаційні технології та ін. Важливе місце в цьому списку займають хімічна промисловість (фармацевтика), добувна, автомобільна та паливна галузі промисловості.

Необхідно створити умови для розвитку вітчизняних ТНК, які можуть активізувати національний ринок, презентувати країну на зовнішніх ринках та сприяти розвитку економіки в цілому.

Список літератури:

1. Градобитова Л.Д., Исаченко Т.М. Транснациональные корпорации в современных международных экономических отношениях. Москва : «Анкил», 2017. С. 2–15.
2. Пучков А. Крупнейшие ТНК в мире. URL: <http://www.slideshare.net/AlexeyPuchkov/ss-11875759>
3. Радченко О.П., Шавлюк О.І. Розвиток та особливості впливу ТНК на економіку України. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2015. Т. 14. Вип. 2(30). С. 102–111.
4. Чернова О.В., Пазиніч О.В. Транснаціональні корпорації в міжнародній економічній системі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 12. С. 24–26.
5. Швець Ю.О., Сухаренко Т.А. Основні етапи розвитку транснаціональних компаній та їх зв'язок з глобалізацією. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2016. № 3. Т. 1. С. 204–209.
6. Ярмач О.В. Вплив транснаціональних компаній на економіку України. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Випуск 3(14). С. 46–49.
7. Statistics Overview // United Nations Conference on Trade and Development. URL: <http://www.unctad.org/>

References:

1. Gradobitova L.D., Isachenko T.M. (2017). *Transnatsional'nye korporatsii v sovremennykh mezhdunarodnykh ekonomicheskikh otnosheniyakh* [Transnational corporations in modern international economic relations]. Moscow: Ankil, pp. 2–15.
2. Puchkov A. (2012). *Krupneyshie TNK v mire* [The largest TNCs in the world]. *Biznes* [Business]. Available at: <http://www.slideshare.net/AlexeyPuchkov/ss-11875759> (accessed 10 March 2020).
3. Radchenko O.P., Shavliuk O.I. (2015). *Rozvytok ta osoblyvosti vplyvu TNK na ekonomiku Ukrainy* [Development and features of the influence of TNCs on the economy of Ukraine]. *Rynkova ekonomika: suchasna teoriia i praktyka upravlinnia*, vol. 2, no. 30, pp. 102–111.

4. Chernova O.V., Pazynich O.V. (2010). Transnatsional'ni korporatsiyi v mizhnarodniy ekonomichniy systemi [Transnational corporations in the international economic system]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, no. 12, pp. 24–26.
5. Shvets Yu.O., Sukharenko T.A. (2016). Osnovni etapy rozvytku transnatsionalnykh kompanii ta yikh zv'yazok z hlobalizatsiieiu [Main stages of development of transnational companies and their connection with globalization]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, vol. 1, no. 3, pp. 204–209.
6. Yarmak O.V. (2019). Vplyv transnatsionalnykh kompanii na ekonomiku Ukrainy [Impact of transnational companies on the economy of Ukraine]. *Pryazovskyi ekonomichnyi visnyk*, vol. 3, no. 14, pp. 46–49.
7. Statistics Overview [United Nations Conference on Trade and Development]. Available at: <http://www.unctad.org/> (accessed 10 March 2020).